

Usiloval-li Jiří Kuběna vnitřně souznít s duchem, s životním pocitem antiky, pak se mu to právě v tomto spenglerovském "apollinském" smyslu zdařilo. Snad i to je jeden z důvodů, proč je jeho dílu v našem "faustovském" věku tak špatně rozuměno.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Antike im Werk des Jiří Kuběna

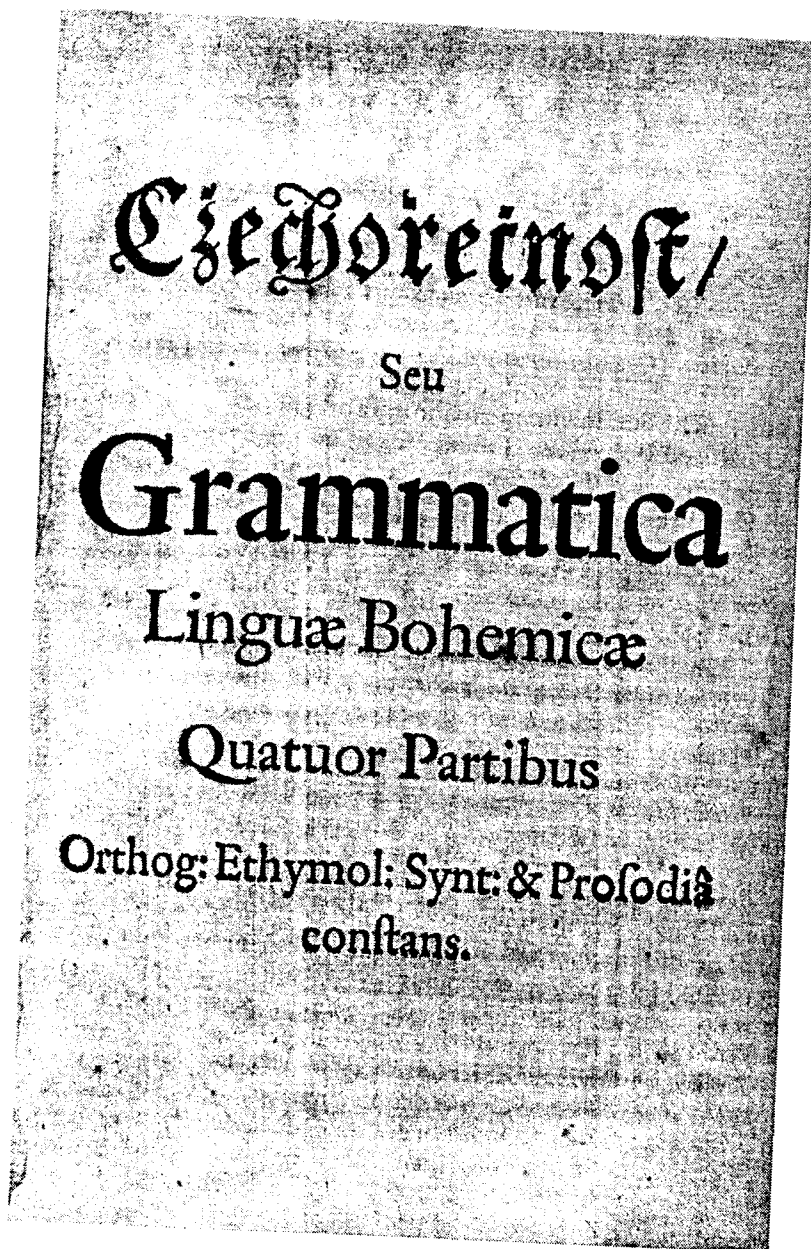
Der Aufsatz *Die Antike im Werk des Jiří Kuběna* erörtert die Funktion der antiken Motive bei dem genannten, "heimlich berühmten" und stark kontroversen tschechischen Dichter (geb. 1936). Kuběnas Werk ruht immer noch teilweise in Handschriften, eine Anzahl davon hat der Dichter dem Autor des Aufsatzes zugänglich gemacht. – Die wichtigste Funktion der Antike bei Kuběna besteht in der Idealisierung und Poetisierung der homosexuellen Beziehung. Im Gegensatz zu manchen Autoren, die sich der Antike zu gleichem Zweck bedienen, benutzt Kuběna nicht die dekadente römische, bzw. hellenistische Antike, sondern das archaische und eher noch vorhistorische, mythische Griechenland: Nur diese kulturelle Formation scheint ihm als das Modell einer positiv, freundlich angenommenen Homosexualität stehen können. – Die zweite Funktion: Die Antike als "Altes Testament" des Katholizismus. Kuběna, ein heftiger Antisemit, ersetzt durch die Antike das jüdische Alte Testament. Er erdichtet deshalb, im Stil der mittelalterlichen allegorischen Exegese, eine Reihe von Parallelen zwischen Personen und Motiven der Antike und des Neues Testaments (Doryforos – der heilige Soldat Longinos, Zeus und Ganymedes – Christus und Apostel Johannes). – Abgesehen von dem ganzen komplizierten System der Kuběnaschen Ideologeme spielt die Antike noch eine wichtige Rolle in seiner Poetik im engeren Sinne: Kuběna will durch einen Komplex bestimmter Assoziationen (weiß, Marmor, Kühle, kaltes Wasser der Fontanen und Quellen usw.) ein gewisses "Gefühl der Antike", und zwar einer "klassizistischen Hölderlinschen" Antike, im Leser hervorrufen. Die ganze Struktur der Kuběnaschen Poesie entspricht dem, was Oswald Spengler in seinem *Untergang des Abendlandes* "apollinische Kunst" nennt.

VÁCLAV JAN ROSA
Předmluva k *Čechořečnosti*
(z lat. přel. Ondřej Koupil)

Úvod

VÁCLAVA JANA ROSU (narozen pravděpodobně 1630-1631, zemřel 1689), autora *Čechořečnosti* (*Čechořečnost seu Grammatica linguae Bohemicae...*, Praha 1672) řadí VÁCLAV ČERNÝ v studii *Generační periodisace českého baroka* (*Česká literatura doby baroka*, Literární archiv 27, 1994, Praha, PNP 1994, str. 5-60) k druhé generaci českých barokních autorů, k mužům, jejichž dominantním životním zážitkem byla vleklá třicetiletá válka. Na rozdíl od Bohuslava Balbína, hlavního představitele této generace, nebyl Rosa kněz a veršování, gramatické a slovníkářství se věnoval při své činnosti právnické, už od let studentských (o jeho životě VĚRA PETRÁČKOVÁ, *Příspěvek k životopisu V. J. Rosy*, AUC Philologica 2-3, Slavica Pragensia XXIX, 1987, str. 131-141, a ZDENĚK TYL, *Tři jubilejní kapitoly rosovské. I. K osudům Rosova literárního díla: faktografie a bibliografie*, LF 1989, str. 213-219). Tištěná kniha mu vyšla jedna, právě *Čechořečnost*.

Celku jeho díla se v české literární historii dostalo nejrůznějšího hodnocení. Poetické opus *Discursus Lipirona* je "básnický málo cenný", "povídný", *Pastýřské rozmlouvání* je zase "nejpoetičtější skladba celého období" (J. Jakubec). *Thesaurus linguae Bohemicae* hodnotí Dobrovský kladně, ale jen jako médium uchovávající část lexikonu Komenského, nikoliv pro Rosův vlastní přínos. O *Čechořečnosti* se soudilo, že jazykovou normu *Kralické bible* uchovává (akademické *Dějiny české literatury*), nebo že ji napodobováním snah soudobých německých puristů a neologů destruuje (J. Vlček). J. Jakubec spojoval purismus a neoterismus s evropským marinismem a pochválil Rosovy panslavistické postoje. Je zřejmé, že se hodnocení Rosovy práce řídilo hodnotitelským míněním o celém barokním období. Ale také, a to snad ještě víc, se od hodnotitele k hodnotiteli opisovalo a přeformulovalo, zatímco původní text zůstával nepříliš zkoumán. U dvou autorů, kteří se v základním postoji k baroku lišili, pak nacházíme zajímavé shody v jednotlivých soudech: Z. KALISTA napsal v *Českém baroku*, knize, která pro poznání českých barokních textů znamenala jistě mnoho, že Rosa "opouští půdu historického základu české řeči, k němuž se úzce vázaly ještě jezuitské gramatiky Jiřího Konstance a M. V. Steyera, a přiklání se k nezdůvodněnému neoterisování", J. JAKUBEC však už předtím v *Dějínách české literatury* poznamenal, že Rosa "opustil historický základ české mluvy, jehož se přidržovali ještě jeho vrstevníci Štajer a Konstanc."

Gramatices předeslal Rosa obsáhlou předmluvu. Jak se na ni dívat? Neváhal bych jí přičítat velký literární půvab. Oceníme, že Rosa použil k přesvědčení laskavého čtenáře všechny rétorické prostředky, jež mu jeho studia filozofie a práv i právnická praxe poskytly. Originalita Rosova je tu malá, ale jeho čtenáři beztak očekávají cosi jiného: snad umnou variací na to, co znají, variací na *loci communes* gramatické tradice světové, slovanské a české. Na některá z těchto míst jsem upozornil v poznámkách.

Konfrontací jazykového systému popisovaného v *Čečořečnosti* se soudobými texty bude snad možno zdokonalit a uspořádat naše poznatky o stavu českého jazyka v 17. století. Naše budoucí soudy o něm bude možno výsledky tohoto výzkumu podložit. Proto bude užitečné číst a překládat dílo Václava Jana Rosy.

Děkuji dr. Martinu Svatošovi za významnou pomoc při překladu této předmluvy, dr. Martinu Steinerovi za konzultaci komeniologickou a prof. Alexandru Stichovi za to, že mne na text upozornil a povzbuzoval mě při práci.

Ondřej Koupil

Čečořečnost

neboli

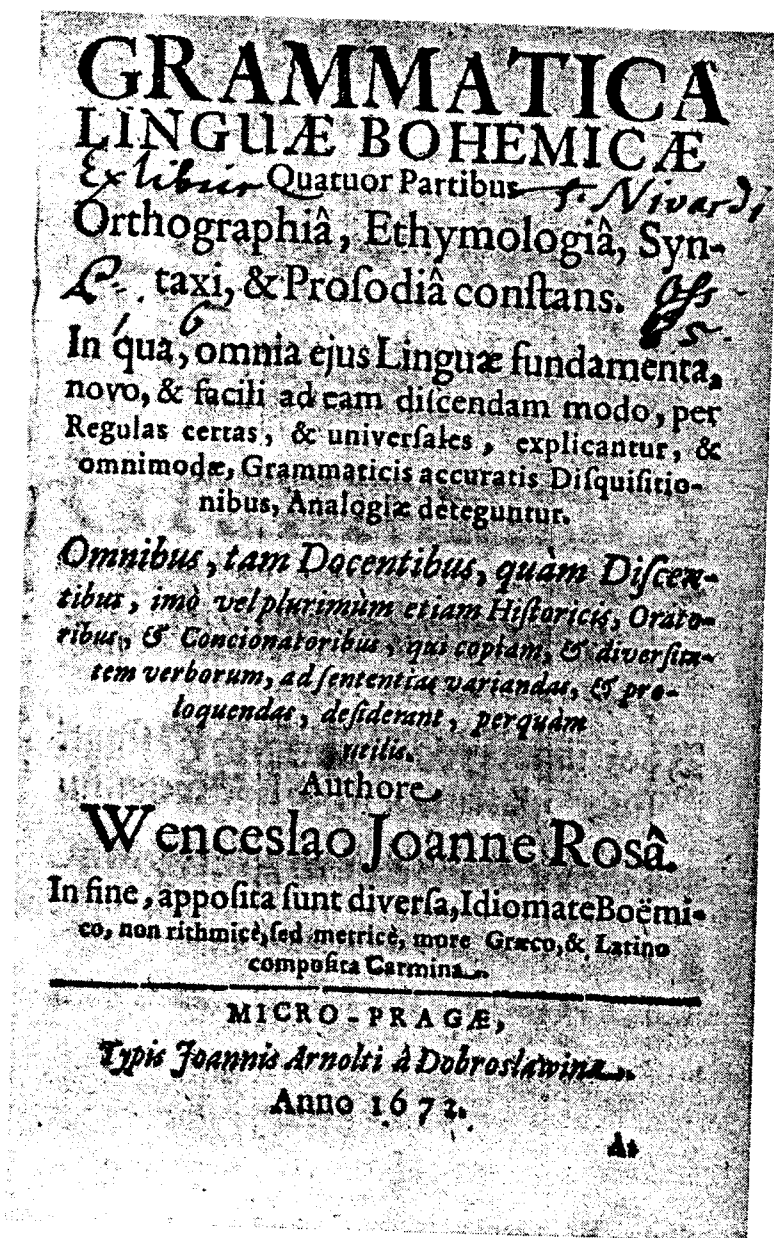
Mluvnice

českého jazyka

sestavající ze čtyř částí:

Ortografie, Etymologie, Syntaxe a Prozódie.¹

¹ *Orthographia (dobropisebnost)* stručně pojednává o hláskách a o pravopise. Nejrozsáhlejší *Etymologia (vlastnoslovnost)* popisuje morfologii všech slovních druhů. *Syntaxis (dobromluvnost)* udává vazby slov, pravidla jejich skládání, užívání a odvozování, zachycuje základní principy a ozdoby lepšího stylu. *Prosodia (dobrovejslovnost)* je latinsko-česká poetika s příloženými ukázkami časoměrných překladů Catonových *Moralíí* a několika kratších básní, se skladbou *Pastýřské rozmlouvání o narození Páně* a také s epigramy a "mravopisy". Kromě vydání z r. 1672 jsou badatelům k dispozici ještě fotoreprint s úvodem J. MARVANA (*Specimina Philologiae Slavicae*, v. 52, München, Otto Sagner 1983) a anglický překlad celé *Čečořečnosti*, pořizovaný GAVINEM BETTSEM (Praha, Porta Prague 1991).

MLUVNICE ČESKÉ ŘEČI

sestavající ze čtyř částí:
Ortografie, Etymologie,
Syntaxe a Prozódie,

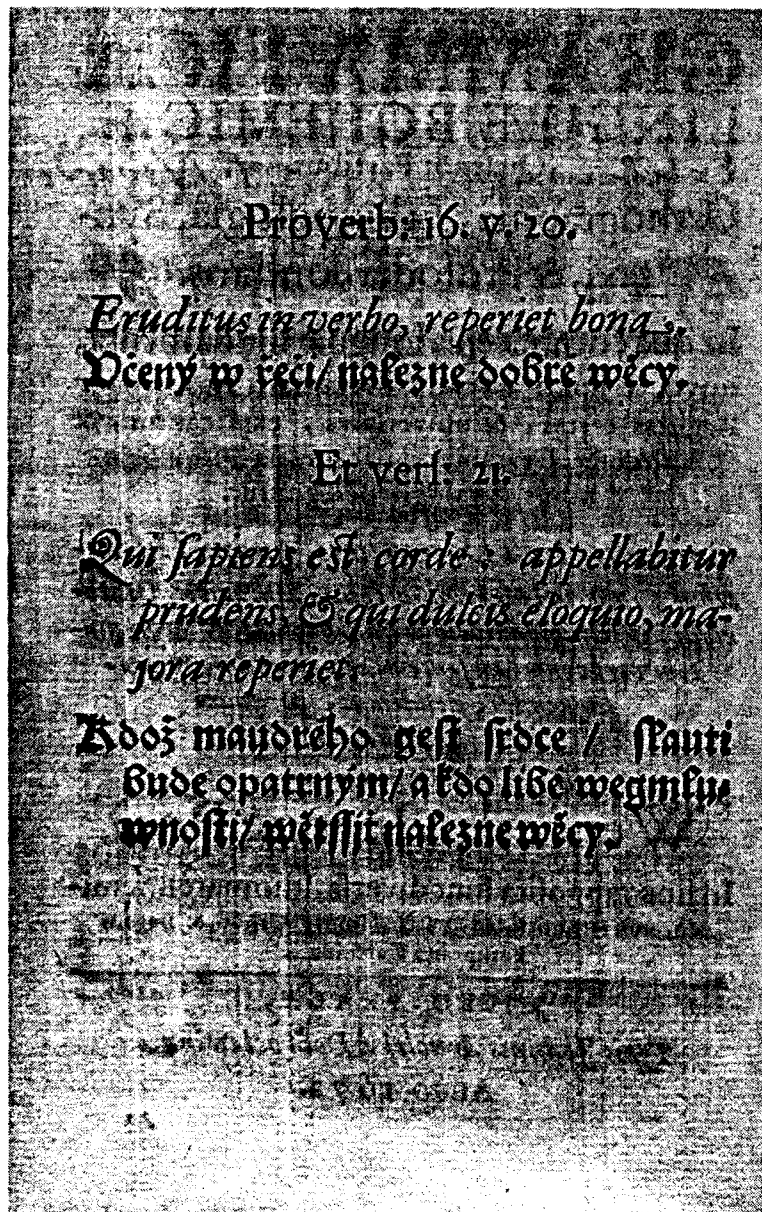
v níž se vysvětlují všechny základní prvky té řeči novou
a snadnou učební metodou pomocí přesných a univer-
zálních pravidel a ve které se důkladným gramatickým
zkoumáním odhalují všechny analogie,

velmi užitečná pro všechny, pro učitele i pro žáky, ba
zvláště také pro historiky, řečníky i kazatele, kteří chtějí
získat vědomosti o zásobě a rozdílnosti slov, aby mohli
rozlišit a vyjádřit své myšlenky,

od
Václava Jana Rosy.

Na konci byly připojeny různé básně složené česky
v časoměrných, nikoliv přízvuchných metrech
řeckým a latinským způsobem.

V MENŠÍM MĚSTĚ PRAŽSKÉM
tiskem Jana Arnolta z Dobroslavína,
roku 1672.

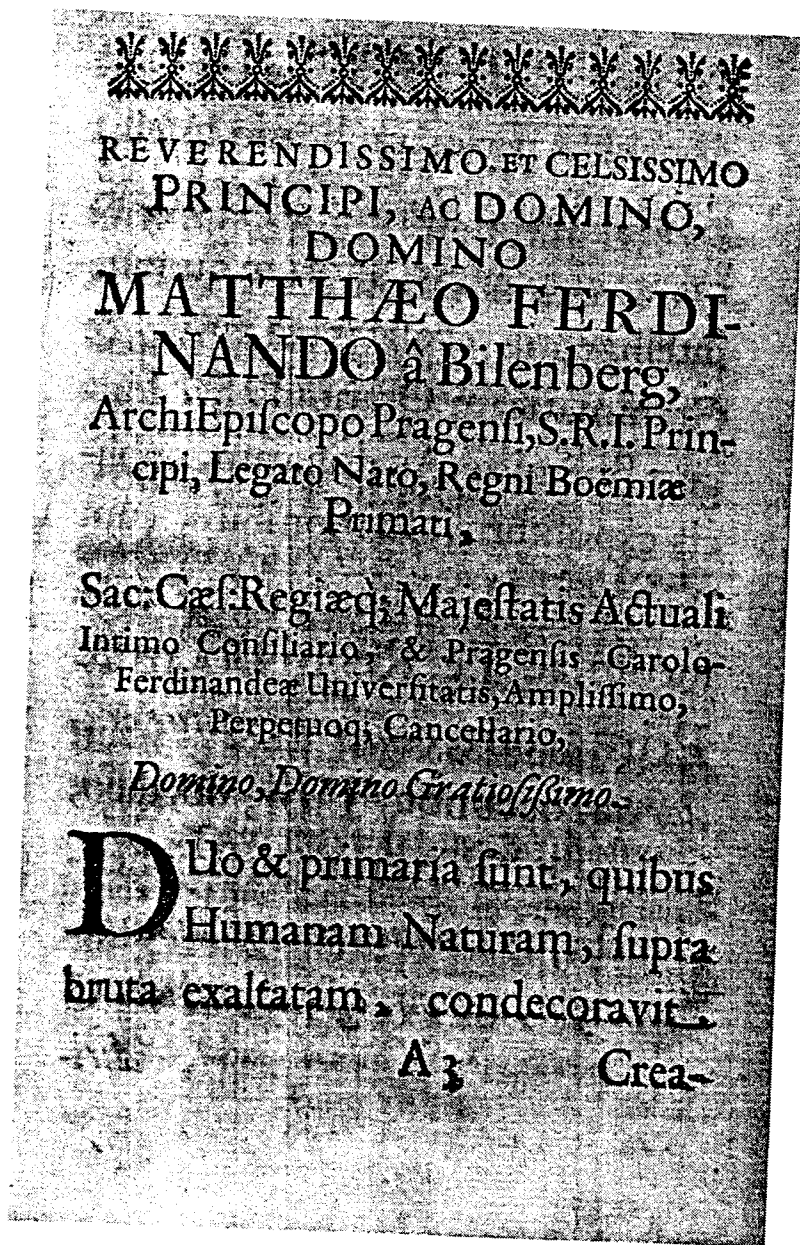
Př 16,20:

Eruditus in verbo, reperiet bona.
Učený v řeči, nalezne dobré věci.

a verš 21:

Qui sapiens est corde, appellabitur prudens, et qui dulcis eloquio, majora reperiet.

Kdož moudrého jest srdce, slauti bude opatrným, a kdo libé vejmluvnosti, větší nalezne věci.

NEJDŮSTOJNĚJŠÍMU A NEJVZNEŠENĚJŠÍMU
KNÍŽETI A PÁNU,
PANU
MATOUŠI FERDINANDOVÍ
z Bilenberka,

pražskému arcibiskupu, knížeti Svaté říše římské,
dědičnému legátu, primasovi
Království českého,

tajnému radovi svatého
cís. a král. Veličenstva,
slovutnému a stálému kancléři
pražské Karlo-Ferdinandovy univerzity,

pánu, panu velmi laskavému.²

Jsou dvě základní schopnosti, jimiž Stvořitel ozdobil lidskou přirozenost povýšenou nad zvířecí: *rozum* a *řeč*.³ Hodlám pojednat

² Matouš Ferdinand Sobek (Zoubek) z Bilenberka, 15. pražský arcibiskup. Narodil se r. 1618 v Rajhradě, 1638 benediktinem v Broumově, pak převorem v Rajhradě, 1649 opatem u Sv. Mikuláše v Praze, 1652 současně opatem ve Sv. Janu pod Skalou. 1664-1668 prvním biskupem hradeckým, 1669 arcibiskupem pražským. 1669 schválil *Dědictví sv. Václava*. Zemřel 1675 v Praze, pohřben v Broumově, srdce uloženo v kapli svatováclavské.

³ Rozum a řeč, *ratio et oratio*, vytyká jako nejvýraznější rozdíl mezi člověkem a zvířetem Cicero v spise *De officiis* (1,50): "...[pospolitost celého lidského pokolení].

Creator: *Ratio & Oratio*. De Orati-
tione ego, per quam homo intelli-
gentias suas, *Ratione Ductrice*, in
mente conceptas, aliorum quoque
intelligentijs explicat, acturus, &
Grammaticam Orationis, seu Lin-
guæ Boëmicae, Analogicam, publi-
cis expositurus sermonibus, cum
Primatum Hominis concernat, jure
merito, ad Te, Regni Boemiae
Primates, *mea convertitur ora-
tio*: quâ opus hoc, Tibi, do, dico,
dedico. Et sane veritatem Propheti-
ci dicti, *scio Domine non esse viam ho-
minis ejus, nec viri esse, ut ambulet &
dri-*

o řeči, jejíž pomocí vykládá své v mysli vzniklé ideje člověk *vede-
ný rozumem* také jiným lidem. Chtěl bych formou veřejných rozprav
vyložit pravidelnou mluvnicí české řeči (či českého jazyka), a pro-
tože řeč se týká lidského primátu, plným právem *se moje řeč obrací*
k Tobě, **primasovi Království českého**: jejím prostřednictvím dá-
vám, věnuji a dedikuji toto dílo Tobě. Vskutku zde užasle zakou-
ším pravdu prorockého slova: *Vím, Pane, že to není cesta člověka a*

*Její poutem jsou pak rozum a řeč (societatis vinculum est ratio et oratio), které
učením a poznáváním, sdělováním myšlenek, rokováním a posuzováním sbližují lidi
mezi sebou a spojují je jakýmsi přirozeným vědomím pospolitosti. A ničím jiným se
více neodlišujeme od přirozenosti zvířat.* (CICERO, *O povinnostech*, Praha 1970. Pře-
ložil J. Ludvíkovský.) Podobně mluvil ARISTOTELÉS o tom, že řeč je prospěšná doko-
nalejšímu životu (*O duši* II, kap. 8), a učí tak i DESCARTES (*Rozprava o metodě*, Praha
1992, str. 41).

dirigat gressus suos. (Jer. 10. v. 23.) ad-
mirandâ hic mente experior. Enim
verò spinosum hoc, & periculosum,
innumerisq; acerrimorum judicio-
rum, censuris, obnoxium Gramma-
ticale opus, jam multos ante annos
conscriptum, inter privatos conser-
vare parietes serio proponenti, ne-
scio, quid Spiritus impulsivi venerit,
ut nunc, Te in Regno Boëmiæ Pri-
matum tenente, in lucem publicam
prodeat. Bonum omen! & bo-
nam ominor effectum, futurum, ut
libellus hic Boëmo-Grammaticalis,
& Tibi placeat, & Alijs, non displi-
ceat.

A 4

ecat.

že muži nenáleží, aby ehodil a řídil přitom své kroky (Jr 10,23). Měl jsem totiž opravdu vážně v úmyslu uschovávat toto obtížné i nebezpečí přinášející a nespočetným posudkům těch nejpřísnějších soudů vystavené mluvnické dílo v soukromí. Sepsal jsem je již před mnoha lety. Ale Duch na mne jaksi zapůsobil a mluvnice vychází na světlo nyní, když zastáváš úřad primasa v Království českém Ty! Dobré znamení! A předpovídám i dobrý účinek vydání – že se tato knížka o české mluvnici bude Tobě líbit a jiným se nebude nelíbit.

ceat. Et plane felicem me existi-
mo, qui Te, fato quodam DEI, &
operante Divo Wenceslao,
Principe, & Patrono Regni
Boëmiæ Sanctissimo, ac
Linguae & Gentis suæ Bohe-
mæ Protectore Potentissi-
mo, Cujus Tu Nominis, Hono-
ris, Aræ, & Templi, es observantis-
simus, ad hanc causam consecutus
sum, Sapientissimum, & hujus Lin-
guæ Peritissimum Judicem. Li-
bellum ergo, Princeps Celsis-
sime, æquo suscipe, & judica, ani-
mo, hic enim Tuam passus senten-
tiam, Contra temerarios Suggilla-
tores, Tuæ Autoritatis, prote-
gen-

Opravdu se považuji za šťastného, že jsem v této záležitosti při-
šel za Tebou, veden BOŽÍ vůlí a působením sv. Václava, knížete a
nejsvětějšího patrona Království českého a nejmocnějšího o-
chránce jazyka a svého českého národa, jehož jména, úcty, oltáře
i chrámu si právě Ty velmi vážíš. Přišel jsem v této věci za Tebou,
soudcem nejmoudřejším, nejvíce znalým posuzovatelem českého
jazyka. Proto, nejjasnější kníže, knížku přijmi a posuď shovívavě.
Snese-li Tvoje mínění, svěruje se proti nerozvážným tupitelům do
ochrany štítu Tvé authority. Nic totiž nemůže rozmnožit Tvůj vě-

gendum se commendat scuto. Nihil quidem Splendori Tuo accedere potest: Primum enim Primatus splendorem in Regno obtines, & Linguam Boemam, absq; libello calles: At tamen ad verificandum illud: Habenti dabitur, saltem id, Honori & Splendori Tuo accedet, quod, dum Mundo morieris, vivus in Mundo eris: Nam Tuus hic libellus, nostra enim facimus, quibus Auctoritatem imperii, L. i. C. de Vet. Jure Enucl. in publicum, & ad Posteritatem, Auctoritate Tuâ, venturus, Gloriosum Nomen Tuum, æternum deprecabit, & sic:

As

Sem-

hlas: za prvé máš v Království věhlas jako primas a dále umíš česky i bez této knížky. Jako důkaz onoho: *Každému, kdo má, bude dáno*,⁴ Tobě dodá na úctě a vážnosti aspoň to, že až ve světě umřeš, budeš tam dále živ. Tato knížka je totiž Tvá, neboť činíme vlastními ty věci, s nimiž spojujeme svou autoritu (*Codex Justinianus*, [liber I, titulus] *De vetere jure enucleando...*, lex 1);⁵ až s Tvou podporou přijde na veřejnost a k potomstvu, bude věčně hlásat Tvé slavné jméno, a tak:

⁴ Mt 25,29.

⁵ Za určení tohoto i dalších citátů z Justiniánova *Kodexu* děkuji p. prof. Valentinu Urfusovi.

Semper, Honor, Nomen, Tuum, Laudem, manebant.
Et videbit Posteritas, Te, in hac
causa, fuisse, Judicem Sapien-
tissimum, Linguae Patriae Promotorem,
& Protectorem Providentissimum.
Quem eundem Protectorem, & ipse
Autor, devote sperat, & orat, sibi
Gratiosissimum, Manetq;
Celsitudinis Tuae

*Client, & servus obse-
quiosissimus,*

Wenceslaus Johannes Rosa
J. V. D. Sac. Caes. Reg. Majest.
Consiliarius, & in ejusdem Ca-
mera Reg. Appell. Assessor.

potrvá vždycky tvá čest, tvé jméno i oslava tvoje.⁶

A potomstvo spatří, že Ty jsi byl v tomto případě soudcem nej-
dřejším, podporovatelem jazyka své vlasti a ochráncem nejprozíra-
vějším. I sám autor zbožně doufá, modlí se, aby měl téhož nejmilos-
tivějšího ochránce a zůstává

Tvé Jasnosti

*nejposlušnější oddaný
služebník*

Václav Jan Rosa,
doktor obojího práva,
rada sv. císa. a král. Veličenstva,
v téže královské komoře
rada nad apelacemi

⁶ Vergiliova *Aeneis* I,609 v překladu O. Vaňorného.

PRÆFATIO
DE LINGUA BOËMICA.

Ad Lectorem.

Grammatica Linguae Slavonica, seu Boëmicæ, diu optata, & à multis desiderata, nescio quo fato, nunc publicam in lucem prodit. Quam tu, Lector Benevole, lecturus, videbis eam, contra erroneam multorum opinionem, regularem esse, & totam, Regulis Analogicis, & quam plurimis unversalibus, quod non omnibus Linguis accidit, contineri. Rationem editionis publicæ, si quaras, dicam, quod fecerim.

Exriorum vero tempore, aliquæ Grammaticæ Boëmicæ, Themata Declinationum, per numerum Vocabulorum, & cognitionem earundem, per Genitivum docentes. Quamodum docendi, pro Boëmicis quidem bonus, verum pro Discipulis, quibus, hac in parte, vel maxime consulendum, per quam difficilis veniebat, faciliorem quendam, more Latino, optantes, ut naturæ ali ordine, prius Declinat.

ÚVOD O ČESKÉM JAZYCE.

Ke čtenáři.

Mluvnice jazyka slovanského neboli českého, která byla dlouho žádána a po níž mnozí toužili, přichází nyní jakýmsi řízením osudu na světlo. Až ji budeš, laskavý čtenáři, číst, uvidíš, že je to mluvnice navzdory mylnému názoru mnoha lidí pravidelná, celá se skládá z analogických pravidel a velmi četných univerzálií, což nenajdeme ve všech jazycích.⁷ Budeš-li se ptát na důvod veřejného vydání, řekl bych, co si myslím:

Za mého života vyšlo několik českých mluvnic,⁸ v nichž se deklinace vykládají podle počtu samohlásek a určování deklinací podle genitivů. Tento způsob výuky je pro Čechy dobrý, ale ukázalo se, že je příliš nesnadný pro ty, kdo se česky učí,⁹ protože se v této partii učiva musí snad nejvíce ptát. Žádali o nějaký snadnější způsob, aby se jako v latině podle přirozeného řádu učili nominativu deklinace dříve než genitivu. A jak mění v češtině

⁷ Spor o to, zda se má v jazyce dávat přednost všeobecně platným pravidlům a postupům (analogii), nebo výjimkám a jednotlivostem uchovaným z dřívějšího stavu jazyka (anomálii, např. archaismům a vulgarismům), je už antický. Alexandrijská škola prosazovala analogii, pergamští stoikové anomálii. K prvním se přidal i C. I. CAESAR, když prý v spise *De analogia* (spis se nedochoval, myšlenku cituje GELLIUS I,10,4) vyzýval, abychom se nezvyklým (anomálním) výrazům vyhýbali "jako skalnímu útesu". Rosa byl příznivcem analogie, jež je výhodná pro ty, kdo se jazyku učí. Analogie pak také vysvětlí, proč Rosa nedává přednost ani tvarům "historicky náležitým", ani "hovorovým" důsledně: proč např. píše nominativ singuláru *krásný* nebo *krásnej*, genitiv singuláru *krásnýho* nebo *krásného* (pořadí!). Už Erasmus a Komenský považovali analogičnost za jedno z hlavních kritérií jazykové správnosti. Pro Komenského byla analogie odůvodněním i ospravedlněním neoterismu, purismu, příp. vytváření umělého jazyka (srov. článek K. KUČERY, *Mluvnické názory J. A. Komenského* v sborníku *Starší české, slovenské a slovanské mluvnice*. Usp. J. Porák. Práce z dějin slavistiky X, Praha, UK 1985, str. 125-132).

⁸ Rosa má nejspíše na mysli tyto knihy: JAN DRACHOVSKÝ TJ, *Grammatica Boemica*, 1660; JIŘÍ KONSTANC TJ, *Lima linguae Bohemicae, to jest Brus jazyka českého*, 1667; MATĚJ VÁCLAV ŠTEYER TJ, *Výborně dobrý způsob, jak se má dobře po česku psáti neb tisknouti*, 1668.

⁹ Čechořečnost měla sloužit jako učebnice češtiny.

*clinationis. Nominativus, quam Grammatica doc-
 ceatur. Et quemadmodum in Lingua Boemica,
 Praepositiones ad Verbum Praesentis temporis, si-
 gnificationis singularis, appositae, mutant illud
 verbum, tam in tempore, quam in significatione,
 sic enim ex tempore praesentis, futurum, & ex Im-
 perfecta significatione, Perfecta significatio. Et si
 velim in praesenti tempore loqui, tunc praepositio-
 nes, ad verba Iterativa, vel frequentativa, appo-
 nende sunt, quae iterum ex Iterativa signifi-
 catione, faciunt imperfectam, praesentis temporis, ut
 in Parte 2. Grammaticae docetur, de quo in ecul-
 gari Grammaticae nihil: sed quam plurima tan-
 tum exempla proponuntur, quo Discipulos magis
 terrent, quam docent, ac si per regulam natefa-
 sent cognoscibilia. De Iterativa, autem & Fre-
 quentativa, singularibus, Perfectis, & Imperfe-
 ctis verbis, cum tamen in his secretum, & pate-
 stas Linguae consistat, quibus prorsus scriptum inve-
 nitur. Hinc plurimi in Linguam Boemicam Discen-
 tes, contra Imperfectionem Grammaticae, & dif-
 ficultates hinc inde obvientes, rationem, & cum
 unum Eidem verbum, tam hoc, tam alio modo in-
 flectatur, ita ut aliquando de simili sibi mane ad-
 nescentes, conquerebantur, solationem horum
 difficultatum querentes, & desiderantes, que
 autem*

předpony přidané k určitému slovesu času přítomného ono sloveso, v čase i
 ve významu! Z času přítomného se totiž stává futurum a z významu im-
 perfektního perfektní. A kdybych chtěl hovořit v čase přítomném, pak bych
 k slovesům iterativním nebo frekventativním musil připojit předpony, které
 činí z významu iterativního opět význam imperfektní času přítomného (jak
 se učí v 2. části Mluvnice). O tom není ve vydaných mluvnicích nic: ale zato
 kolik se tam jen předkládá příkladů, jež žáky spíše děsí, než poučují! Jako
 by se v nich nedala rozpoznat žádná pravidla. O iterativních, frekventativ-
 ních, singulárních, perfektních a imperfektních¹⁰ slovesech tam však nic na-
 psáno není, ačkoliv v nich přece spočívá tajemství a moc jazyka. A proto si
 velmi mnoho z těch, kdo se přes nedokonalost mluvnice češtině učili, kdo se
 setkávali tu a tam s nesnadnými jevy a neznali jejich příčinu (proč se jedno a
 totéž sloveso ohýbá hned tím, hned oním způsobem, takže někdy stěží zů-
 stává samo sobě podobné), stěžovalo, hledalo zjednodušení těchto nesnad-
 ných věcí a toužilo po něm. Ale takový člověk, který by to zjednodušil – a

¹⁰ Terminologie neodpovídá současné, a proto je ponechána v podobě nepočestě-
 né, aby z překladu bylo lze rozpoznat znění originálu.

autem solueret, quod & ipsemet vehementer optavi, & ab alio expectavi, non inventus erat. Hoc itaq; in mente sepius revolvens, humanitatis legem esse agnovi, ut si quis, laborantibus proximi rebus, auxilij aliquid novit, ferre non intermitat: presentim ubi non unius hominis, sed multorum: nec Hominum, sed Urbium, Regni & Patrie res agitur. Scio quidem Multos, ridigiores Censores, vel potius Calumniatores futuros, & multa in mea Grammatica inveniri, quae omnia non omnibus placebunt. Fors alius quadam, ut antiqua, vel anustata, & inaudita, alius ut novum, accusaturus est, sicuti, hominis est, in proprio suo sensu, semper sibi complacere, suam laudare, alienum despicere. Sed abscepro, noli iudicare, donec prius perlegeris, naturam; Et Analogiam Linguae, bene investigaveris. & ante iudicium, omnia Grammaticae discussis, & contemplaris fueris. Patet, multa adhuc imperfecta inveniri, quid enim ab homine perfectum? Nam nihil generi nostro communius, quam hallucinari, errare, labi, per omnes vitae partes, & quidquid usquam geritur.

Quod si ergo quae emendandum aliquid ostenderit, a communi non recedat, necesse est. At quid adeo non queris, ut recedat? sed in recte? Et
natu-

přál jsem si to vroucně i já sám a očekával jsem to od někoho jiného –, se nenašel. Proto jsem o tom dost často přemýšlel a uznal jsem, že je to zákon lidskosti, aby člověk neváhal poskytnout bližnímu v nesnázích pomoc, zná-li nějakou; zvláště tam, kde se nejedná o věc jednoho člověka, nýbrž mnoha lidí: ba ani ne lidí, ale měst, Království a celé vlasti. Vím však, že bude mnoho přísných posuzovatelů či spíše zlomyslných utračů a že v mé mluvnici bude nalezeno mnoho věcí, z nichž se ne všechny budou líbit všem. Jeden snad obviní nějaký příklad, že je zastaralý nebo neužívaný a že jej nelze slyšet, druhý řekne, že je to jev nový, jak už je lidem vrozeno mítí zalíbení vždy ve svém vlastním názoru, své chválit a cizím opovrhovat. Ale nesuď, prosím, dokud nedočteš, dokud dobře neprobááš přirozenou povahu a analogičnost jazyka a dokud před vyřknutím soudu všechno neprozkoumáš a z gramatického hlediska nezvážíš. Přiznávám, že se dosud v mé práci nalézá mnoho nedokonalého. Co lidského je však dokonalé? Vždyť nic není našemu rodu více společné než oblouzení, omyly a chybování ve všech obdobích života a při každé činnosti.

Jestliže pak někdo prohlašuje, že se má něco zlepšit, musí se odchýlit od obecné cesty. A tak by ses neměl ptát, zda se odchyluje, ale zda se odchyluje správným směrem. Přirozený zákon je takový, že se nepřichází k věcem

nature lex est, ut ad perfecta non veniatur, nisi per imperfecta. Divina quidem res perfectissima sunt, humani vero juris conditio, semper in infinitum decurrit, multas etenim formas edere natura, novas & novas deperperat, l. 2. C. de Ver. Jur. Enucl. Et ideo multa emergi possunt, quae adhuc in Grammatica mea, regularum laqueis non sunt innodata. Feci tamen, quae feci, & potui, & quae alius non fecit. Stet palma in medio, arripit quisque potest, timari isthuc & augeri, & ad perfectionem adhuc potui, gradum, posse sese: proinde non illubens gloria materiam, alicui relinquo, siue quis, novo constructo, & melius ordinato Grammatices opere, mecum certare velit, meam extinctum car famam, patiar: siue mea emendans, augere aliquando, aut minuere, aut immutare volet, in gloria parte emer recipio, si tamen laudis aliquid inde vel captare licet, vel sperare, ubi nihil solidum praestari potest. Repero igitur, feci in hoc opere tantum, quantum pro tunc, & nunc facere licuit: at non tantum, quantum vel vellem, vel possem. Atq; adeo vinci me ab alijs non reformido, sed & vehementer opto: ut quippe inter praecipuas scripturae meae finis est, ut ad maiora Patriae praestanda, excitentur alios, quia inventis addere, & unius inven-

dokonalým jinak než přes nedokonalé. Nejdokonalejší jsou věci božské, avšak stav lidského práva se nikdy neustálí a jeho přirozená povaha se stále snaží vytvářet mnoho nových forem (Codex Justinianus, [liber I, titulus] De vetere jure enucleando..., lex 2). Tak může vyplynout mnoho věcí, které v mé mluvnici dosud nejsou vázány pouty pravidel. Vykonal jsem, co jsem vykonal, co jsem mohl a co nikdo jiný nevykonal. Palma vítězství zůstává uprostřed; ať si ji přivlastní ten, kdo může. Víím, že tato práce může být vybroušena, rozšířena a přivedena do stavu dokonalejšího než dosud. Proto někomu velmi rád ponechávám příležitost proslavit se. Bude-li chtít měřit se se mnou nově sestaveným a lépe uspořádaným mluvnickým dílem a zastíní-li mou pověst, dovoluji to. Jestliže bude chtít při zdokonalování mou knihu někdy rozšířit, zkrátit nebo pozměnit, přenechám mu část slávy – lze-li vůbec nějakou slávu získat nebo v ni doufat tam, kde se nemůže udržet nic stálého. Opakuji tedy: vykonal jsem v tomto díle tolik, kolik tehdy i nyní bylo lze vykonat, avšak ne tolik, kolik bych chtěl nebo mohl. Vůbec se nebojím toho, že budu druhými poražen, dokonce o to důrazně žádám: mezi nejvyššími cíli mého spisu je věru ten, abych jiné vyburcoval k usilovnější službě vlasti, neboť není těžké přidat něco k věcem objeveným a objevit něco další-

inveni occasione, invenire aliud; non est difficile. Imò si quis ex rebus nostris animadvertis, ea detegere, vel confutare, volet, haud moleste feremus, imò laudabimus, dum modo veritati & Publico Bono consulatur. Nam qui subtiliter factum emendat, laudabilior est, eo, qui primus invenit. L. I. C. d. tit: Et non tantum patimur, sed & cum Socrate profitemur: Hoc unum nos scire, nos nihil scire. Et cum Apostolo: si quis existimat, se aliquid scire, is non dum scit, quomodo scire oportet. (1. Cor. 8. 2.) Si cui autem in promovendo Bona publico, occupatum esse non libet, is temerarius, & odiosus esse, ne inducat animum. & quod corrigere non vult, aut non potest, suggillare desinat. Et si fors tibi in Grammatica haec inusitati, vel inauditi, vel novi aliquid, videatur, ne putes, omnibus alijs eadem esse. Nova enim res, nova postulant nomina: nec tamen sunt Grammaticis nova, quia ex Natura Linguae descendunt. Et queso, ut cum Comenio, in Apologia, pro Latinitate Linguae Latinae, loquar: quando res adsunt, de quibus loquamur, vocabula vera, quibus eas eloquamur, desunt, quid ergo faciendum? aut abmutescendum utiq. 2. aut res monstrande digito? ut linguae officium manus faciat. 3. aut mutuantibus a pere.

ho, naskytne-li se příležitost, že jedno už objeveno je. Ba povšimne-li si někdo našich omylů a bude je chtít odhalit či odmítnout, budeme to snášet velmi snadno, dokonce ho budeme chválit, pokud to prospěje pravdě a veřejnému dobru. Neboť kdo dílo zdokonaluje, ten je hoden větší chvály než ten, kdo je vymyslel jako první (Codex Justinianus, [liber I], uvedený titulus, lex 1). Nejenže to dovolujeme, ale se Sókratem veřejně přiznáváme: Víme jediné to, že nevíme nic. A s Apoštolem: Jestliže si někdo na svém poznání zakládá, nemá ještě poznání, jaké se patří (1K 8,2). Nelíbí-li se někomu podílet se na šíření veřejného dobra, nechť není zaslepený a nenáviděný a přestane tupit to, co nechce nebo nemůže napravit. Jestliže se ti náhodou zdá, že je v této mluvnici něco neobvyklého a nového, nebo žes to nikdy neslyšel, nedomnívej se, že všichni ostatní mají týž dojem. Nové věci totiž vyžadují nová jména, ale ta přece pro gramatiky nová nejsou, protože vznikají na základě přirozené povahy jazyka. A ptám se, abych mluvil jako Komenský v obraně za čistotu latiny:¹¹ když máme věci, o nichž chceme hovořit, avšak nemáme slova, abychom je vyjádřili, co tedy máme dělat?

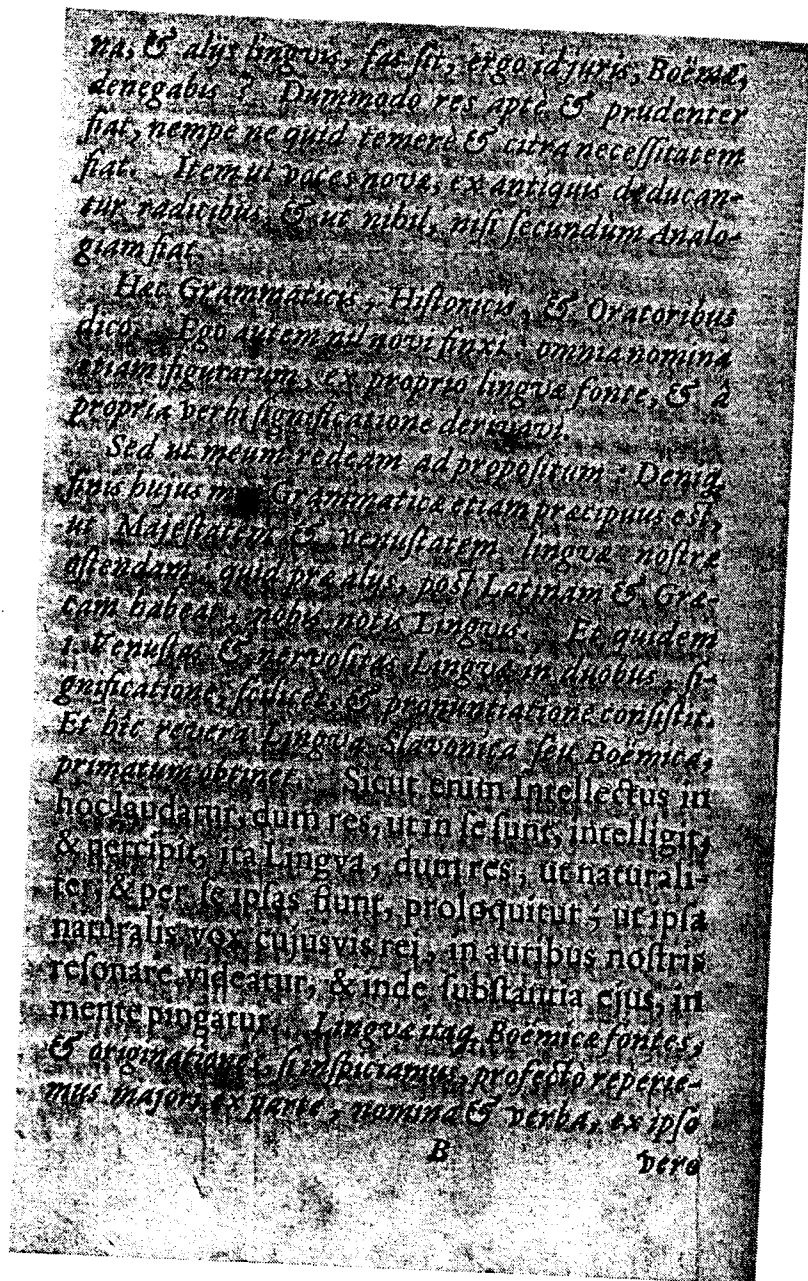
1. Máme úplně přestat mluvit?
2. Nebo máme na věci ukazovat prstem, aby povinnost řeči vykonávala ruka?
3. Nebo si máme vypůjčit slova z cizích jazyků?

¹¹ V originále: "pro Latinitate linguae Latinae". Spis Pro latinitate Januae apologia je dostupný ve fototypické edici tisku z r. 1657 J. A. Comenii Opera didactica omnia, Praha 1957. O Komenského latině napsala článek JULIE NOVÁKOVÁ, Proč je Komenského latina barokní? ve sborníku O barokní kultuře (red. M. Kopecný, Brno, UJEP 1968, str. 53-60). Táž autorka se pak k tématu vrátila v článku Latina Komenského je humanistická, Slovo a slovesnost 31, 1970, str. 293-305. Podkapitola Komenského latina v kapitole Antika v díle J. A. Komenského je v knize Antika a česká kultura. Zpracoval autorský kolektiv za vedení L. VARCLA, Praha, Academia 1978, str. 272-274, literatura str. 537.

*À Peregrinis linguis? 4. aut res circumloquenda?
 s; aut deniq; voc nova fingenda? Aliud quod opti-
 oni proponatur, vix restabit. At vero ad rerum
 aspectum obmutescere, absurdum & turpe. 2.
 Digito omnia monstrare, impossibile. 3. Ad pere-
 grina ablegari, molestum, & indecorum. 4. Res
 circumloqui, & oblectorem circumducere, & pro-
 rebus, rerum involucra ostentare. 5. Restat ergo
 ut voces novas fingendi, plenamq; lingua supel-
 lectilem necessitatis, vel venustatis causa fabri-
 candi, sumatur animus. Aus veruscularis immita-
 tione, aut verborum & nominum nova composi-
 tione, & derivatione. Cum id busmana indu-
 stris sit opus, fureq; Deo, jam in Lat ad istum ge-
 nus nostrum collat. Cur igitur, et nos ex his pa-
 riamur? cur non quidquam intelligamus, ac di-
 stincte cogitare, & etiam intelligantur ac distin-
 ctè proloqui conari, fæ sit. Nautas videntur
 qui si quando, in ignotis incidant insulas, aut
 præternavigant promontoria, scopulos, Syres,
 & similia, mox illis induunt nomina. Audent
 idem, in excogitandis novis astrumentis, aut
 operibus suis, Opifces, cur non audeant in ena-
 vigando rerum Oceano, designandisque
 intellectus Humanis, limitibus, Gramma-
 tici, & Philosophi? Et si hæc in Græca, Latine*

4. Nebo máme věc opsat?
5. Anebo konečně máme vytvořit slovo nové? – Stěží zůstane jiná mož-
 nost volby. Neboť:
  1. přestat mluvit při zkoumání věcí je věru nesmyslné a hanebné,
  2. na všechno ukazovat prstem je nemožné,
  3. být odkázán na cizí, to je škodlivé a nečestné,
  4. vést výklad opisem, to znamená vodit čtenáře dokola a ukazovat místo
 věcí jen obaly věcí.
  5. Zbývá tedy, abychom sebrali odvahu k vymýšlení nových slov a umné-
 mu vytváření bohaté jazykové zásoby z nezbytnosti nebo pro půvab, a to buď
 napodobováním slov starých, anebo skládáním i odvozováním sloves a
 jmen, protože to je dílo náležející lidské přičinlivosti a božskému právu
 svěřenému našemu rodu již v ráji. Proč tedy máme dopustit, abychom ho byli
 v této věci zbaveni? Proč by se nesmělo o něčem srozumitelně a jasně uvažo-
 vat a také se pokusit srozumitelně a jasně o tom hovořit? Vizme plavce: do-
 stanou-li se na neznámé ostrovy nebo plaví-li se kolem mysů, útesů, písčin a
 podobně, hned jim dávají jména. Téhož se odvažují i řemeslníci při vymý-
 šlení nových nástrojů nebo výrobků. Proč by se toho nemohli odvážit grama-
 tikové a filozofové, když se plaví oceánem věcí a vyznačují meze lidského in-
 telektu? A jestliže se to smí v řečtině, latině a jiných jazycích, vskutku bu-

deš to právo upírat češtině? Jen ať se to dělá vhodně a rozvážně, totiž aby se něco nedělo nějak lehkomyšlně a bez potřeby a rovněž aby se nová slova odvozovala ze starých kořenů a aby se nic nedělo jinak než podle analogie.

To říkám gramatikům, historikům a řečníkům. Já sám jsem nic nového nevytvořil a také všechny termíny, dokonce i názvy figur, jsem odvodil z vlastního zdroje jazyka a z vlastního významu slova.¹²

Ale abych se vrátil k svému záměru: konečně zvláštním cílem této mé mluvnice je také to, abych ukázal vznešenost a půvab našeho jazyka, kterými po latině a řečtině předčí jiné nám známé jazyky.

1) Půvab a výraznost jazyka¹³ nepochybně spočívá ve dvou věcech: ve způsobu označování věcí a ve výslovnosti. V tom zaujímá slovanský neboli český jazyk opravdu prvenství. *Intelekt je chválen za to, když chápe a pojímá věci tak, jak jsou o sobě, a stejně tak je chválen jazyk, když pojmenovává věci tak, jak se přirozeně a samy o sobě dějí, takže se zdá, že se v našich uších ozývá přirozený zvuk každé věci a následně se v mysli zobrazí její podstata.* Jestliže zkoumáme zdroje a původ slov českého jazyka, rozhodně zjistíme,

¹² J. VLČEK označuje v *Dějinách české literatury* Rosu za "naprostého puristu a neologa", J. JAKUBEC (*Dějiny české literatury I*) i Z. KALISTA (*České baroko*) Rosovi vytýkají, že "opustil základ české řeči" a že se přiklání k "nezdůvodněnému neoterisování". Srov. pozn. 5 o analogii. Výklad o barokním neoterismu, vzniklém z podnětu G. Marinioho a přeneseném k nám pryč z Německa, podává v cit. díle, str. 903-904, J. JAKUBEC.

¹³ Následující pasáž je obranou jazyka vykládaného v *Čechořečnosti*. Neříká se ani proti komu, ani proti kterému jazyku (srov. tzv. *Obranu* Balbínovu, v níž se pojmenovává němčina a Němci žijící v Čechách, a další texty v knize ALBERTA PRAŽÁKA, *Národ se bránil*, Praha 1946). Obrana je založena na těchto argumentech:

- a) Čeština je jazyk "přirozený", vzniklý podle přirozených zvuků.
- b) Je to jazyk odvozený z hebrejštiny, ztotožněné s jazykem rajským, *lingua paradisiaca*.
- c) Je to jazyk s mystickými významy ukrytými v slovech (příklad nejlepší: slovo "Bůh") a jazyk posvátné liturgie.
- d) Je to jazyk přesný a přiléhavý.
- e) Pro bohatství zvuků je to brána k dalším jazykům.
- f) Je to jazyk klasické prozodie.
- g) Je to jazyk Slovanů (= Slavnych, *Gloriosorum*), kterým Alexandr Veliký světil "všecku krajinu světa".
- h) Je to jazyk užívaný v zemích "stovky mil směrem na sever a na východ dodaleka i doširoka", srozumitelný dokonce i na tureckém dvoře.

Tyto argumenty jsou většinou *loci communes* podobných apologií – srovnajme současnou *Obranu*, již Rosův přítel Balbín věnoval Tomáši Pešínovi (např. v kapitole XII, kde jsou výčty slovansky ozvučených zemí, poznámka o slovansky znalých tureckých magnátech nebo o privilegiu Alexandrově – viz dále pozn. 18, 19, 20).

vera Natura fonte derivari. Nam non tantum nomina animalium, à proprijs naturalibus vocibus illorum (que Animalium propria dicuntur, & ea non Græci, non Latini, non Germani, &c. sed nos proprijs veris vocibus proloquimur) & nomina arborum herbarumq; à naturalibus effectibus, vel saltem ab aliqua naturali proprietate formata sunt; sed etiam verba, quibus operationes nostras humanas quascunq; eloquimur, ab aliquo naturali sono, qui vel manibus, pedibus, ore, vel per aquam, ventum, ligna, lapides &c. fit, originaliter proveniunt. Alia autem potissimum, à Lingua Hebraica, in qua primæva naturalis Lingua, qualis in Paradiso fuisse creditur, plurima cernuntur vestigia, derivantur. Quod quis quis Lexicon Boëmicum Comeny, ubi omnium Boëmicarum vocum originationes demonstrat, legerit, nullus in dubium vocare, vel negare poterit. Imò sicut in Varietate Linguarum Omnipotens suam admirandam ostendit potentiam; ita vel maxime in Lingua Boëmica Divinitatis suæ expressit figuram. nam nomen, **BŮH/ DEUS**, trium literarum, mysterium rei, quam significat, clarè demonstrat. **B**, enim est prima & initialis litera inter Consonantes, denotans Deum Patrem, **U**, est ultima litera in-

ter

že jména i slovesa jsou z velké části odvozena ze svého pravého a přirozeného zdroje.¹⁴ Jména živočichů jsou utvořena od jejich vlastních přirozených zvuků (říká se, že jsou živočichům vlastní; nikoliv Řekové, nikoliv Latinové, nikoliv Germáni atd., ale my je nazýváme jejich pravými vlastními zvuky) a jména stromů i bylin podle přirozených projevů nebo aspoň podle nějaké přirozené vlastnosti. Ale také slova, jimiž hovoříme o kterékoliv naší lidské činnosti, původně pocházejí z nějakého přirozeného zvuku, který vzniká rukama, nohama, ústy nebo prostřednictvím vody, větru, dřeva, kamení atd. Jiná slova jsou pak nejspíše odvozena z jazyka hebrejského, v němž je patrné velmi mnoho stop původního přirozeného jazyka, o kterém se věří, že byl v ráji.¹⁵ To nebude moci uvádět v pochybnost ani popírat ten, kdo si přečte Komenského Lexicon Boëmicum, v němž demonstruje původ všech českých slov.¹⁶ Ba dokonce jako ukazuje *Všemohoucí svou obdivuhodnou moc v různosti jazyků, tak vyjádřil snad nejvíce právě v češtině figuru své Božskosti*. Neboť jméno BŮH má tři hlásky a zřetelně objasňuje tajemství toho, co znamená. **B** je totiž první a počáteční hláška mezi souhláskami a označuje *Boha Otce*. U je hláška poslední mezi samohláskami a

O motivech barokového slavismu od starého původu Slovanů přes věrozně až k zmiňovanému Hájkovu privilegii Alexandra Velikého, rozprostraněnosti slovanštiny na tureckém dvoře pojednal RUDO BRŤAŇ v knize z roku 1939, téměř zapomenuté, velmi však poučné: *Barokový slavismus*. O žánru jazykových obran národních jazyků, jež začali psát italská humanisté v 15. století (Alberti) a převzali pak Francouzi (Du Bellay), a o *Apologii* Balbínové lze se dočíst v článku K. KREJČÍHO, *Obrany českého jazyka ze stanoviska literárního druhu*, AUC Philologica 2-4, Slavica Pragensia XII, 1970, str. 81-87.

¹⁴ Rovněž spor o původ slov – zda vznikla přirozeně, φύσει, nebo dohodou, θέσει – je antický. Druhý názor zastával např. Aristotelés. Důvody pro oba výklady vypisuje v dialogu *Kratylos* už PLATÓN.

¹⁵ V. Černý ve studii *Hrst poznámek k barokní filosofii řeči a několik důsledků* (rkp. uložen v Literárním archivu Památníku národního písemnictví, literární pozůstalost V. Černého, Rv; vyšlo v: V. ČERNÝ, *Až do předsíně nebes. Čtrnáct studií o baroku našem i cizím*, Praha, Mladá fronta 1996, str. 355-367) reprodukuje výklad o rajské řeči (*lingua paradisiaca, Natursprache*) u J. Boehma (v spise *Mysterium magnum*, 1623): "...sama nevinná a ryzí, jejíž slova, poněvadž byla z pohnutky Boží a povstala před Hříchem, vyjadřovala podstatu věci, byla esenciální."

¹⁶ Toto lexicon Bohemicum nebyl žádný velký etymologický slovník češtiny, protože takový slovník Komenský nenapsal. Podle dohadu B. RYBY (*O Komenského neznámém spisku 'Kořenové jazyka českého'*, LF 73, 1949, str. 171-178) Rosa "mohl tím nepřesně označovat onu základní práci Komenského /sc. *Methodus linguarum novissima*/, podle níž bylo upraveno též nové přepracování vestibulárního souboru..., obsahující i *Dictionarium Latino-Bohemicum a rejstřík Kořenové jazyka českého*, popřípadě mohl mít *Methodus s vestibulárním souborem svázan v jeden svazek*". Byl by to tedy odkaz nepřímý a zkratkovitý.

per vocales, denotans Filium, qui cum Patre ab aeterno existens, finis & terminus est omnium rerum. Praeterea est hic etiam Incarnatio Ejus expressa, quia U, in nomine (Būh) non est simplex una littera, sed diphtingus ex UO compositus, ut in R. 4. videtur. Sic in Christo duplex est natura, quod extrinsece videtur Humanitas, quod non videtur Deitas, cuius aeternitas per rotunditatem O designatur. Deniq. ultima & media in alphabeto Littera H, denotat Spiritum Sanctum, qui est Spiritus Patris & Filij. H enim non est propria littera, sed aspiratio à Grammaticis appellatur.

Porro venustas & nervositas in significando etiam consistit, quod non tantum originales voces & soni nominum & verborum nostrorum pulchre rebus conveniant, & accedant, sed quod etiam eadem nomina, & verba convenienter ad res mutantur & inflectantur. In nominibus profecto & verbis supra alias Linguas clariores videmus casus, tempora, & modos. Et revera in Verborum modis (Singulari & Frequentativo, Perfecto & Imperfecto) tanta venustas, & tanta nervositas inest, ut eam nulla nobis Lingua nota habeat similem. Et quae nos per Frequentativum vel Perfectum composita, uno prae loquimur verbo, ea Lingua alia per circumscriptio-

B 2

pro-

označuje Syna, který existuje od věčnosti s Otcem a je počátkem a koncem všech věcí. Kromě toho je zde vyjádřeno i jeho Vtělení, protože U ve jméne BŮH není jedna prostá hláska, nýbrž dvojhláska složená z UO (jak je vidět v části 4). Tak i v Kristu je dvojitá přirozenost: to, co je vidět z vnějšku – Lidství –, a to, co není vidět – Božství, jehož věčné trvání je označeno okrouhlostí O. Konečně poslední hláska H, která leží uprostřed abecedy, označuje Duchu svatého, který je Duchem Otce i Syna. H totiž není vlastně hláska, gramatikové je nazývají přídech.¹⁷

Půvab a výraznost dále spočívají i ve způsobu označování také proto, že nejen původní znění a zvuky našich jmen i sloves se krásně hodí a přiléhají k označovaným věcem, ale rovněž se podle označovaných věcí přiléhavě mění a ohýbají. U jmen a sloves vidíme rozhodně zřetelněji než v jiných jazycích pády, časy a způsoby. Ve způsobech sloves (singulárním a frekventativním, perfektním a imperfektním) jsou obsaženy takový půvab a taková výraznost, že žádný nám známý jazyk něco podobného nemá. Co my říkáme pomocí frekventativ nebo (s předponou) složených perfektních sloves jedním slovem, to jsou jiné jazyky nuceny říci opisem. A co bych měl dodat

¹⁷ Studium shody slova s podstatou věci slovem vyjadřované (srov. pozn. 12, 13) odvozoval V. Černý v citované studii od "vzoru kabalistů". J. BOEHME vykládal (ve spise *Mysterium magnum*, 1623) význam hlásek jména Jeova. U nás již r. 1587 Matouš Benešovský vyložil hlásky slova Bůh ve své etymologické příručce *Knížka slov českých vyložených takto*: B znamená bytnost, U um, H Hospodin a "v těchto třech čtenách Trojice svatá se rozumí". Jako by tu Rosa odpovídal na časově odlehlou otázku svatého Augustina z následujícího textu: "Quid factum est in corde tuo, cum audisses 'Deus'? – Est verbum quod vere spiritualiter dicitur, illud quod in[t?]elligis de sono, non ipse sonus. Ecce, verbum dico, cum dico 'Deus'. Quam breve est, quod dixi, quatuor litteras, et duas syllabas! Numquidnam hoc totum est Deus, quatuor litterae, et duae syllabae? An quantum hoc vile est, tantum charum est, quod in eis intelligitur? Quid factum est in corde tuo, cum audisses 'Deus'? Quid factum est in corde meo, cum dicerem 'Deus'? Magna et summa quaedam substantia cogitata est, quae transcendat omnem mutabilem creaturam, carnalem et animalelem ... Ergo quaecumque dicuntur et transeunt, soni sunt, litterae sunt, syllabae sunt. Hoc verbum transit, quod sonat: quod autem significavit sonus, et in cogitante est, qui dixit, et in intelligente est, qui audivit, manet hoc transeuntibus sonis." (In Ioannis Evangelium tractatus I, 8, PL 35, 1383.)

proloqui coguntur. Quid dicam de innumeris elegantissimis Linguae proprietatibus, & Idiotismis, quos alius, quam per circumscriptionem eloqui, impossibile est? Quid de Modo Transgressivo, qui aliis linguis ignotus, locutiones brevissimas efficit, & elegantissimas. Taceo de tanta diminutione vocum in quotidiano usu nominum variare. Et qua Lingua Exaggerativa, vel media significatio nomina ostendat. Quod autem pronuntiationem attinet, hic sermo noster singulariter nervosus & Magistralis est. Nam quaecumque voces formae potest Lingua Hominis, & quaecumque voces in aliis deprehendantur, Linguae, eas nos omnes in Lingua nostra habemus. Aliis enim Linguae tantum ea, brevia nota sunt. Boemi autem ex his posteriora et litera, et liquescentia, qua liquescente, alium, & anaturali longe diversum faciunt sonum. Et hinc nobis ultra mediam partem plures accedunt soni, aliis linguis, praeterquam Gallicae, & Arabicae, ignoti. Et ideo Boemi omnes, & quaecumque, Linguas alienas facile discere, easque perfecte & proprie eloqui potest. Et licet ex hac diversarum vocum concurrentia, multa nomina, & verba aspera esse videantur, & aliis, quando pronuntiationem liquidarum non percipiunt, difficulter veniant pronuntianda, inde tamen non est

con-

o nespočetných velmi elegantních vlastnostech a idiomech našeho jazyka, které jsou v jiných jazycích bez popisu nemožné? Co o přechodníku, jiným jazykům neznámém? Vytváří velmi krátké a elegantní vazby. Mlčím o velké různosti zdobnělin v každodenním úzu. A který jazyk vykazuje slova zvlečená nebo jména středního významového stupně?

2) Co se pak týče výslovnosti, v té je náš jazyk jedinečně výrazný a mistrovský. Neboť máme ve svém jazyce všechny ty zvuky, které může lidský jazyk vytvořit a které se nalézají v cizích jazycích. Jiným jazykům jsou známy jen dvacet čtyři hlásky. Češi však osmnáct z těchto čtyřadvaceti ještě změkčují a ty hlásky znějí po změkčení jinak, od původního zvuku velmi odlišně. Tímto způsobem nám hlásek přibývá více než o polovinu. Ty hlásky jsou v jiných jazycích neznámé kromě francouzského a italského (č). Čech se tak může snadno naučit úplně všechny cizí jazyky a dokonale a náležitě jimi hovořit. Přestože se tím množstvím různých hlásek mnohá jména a slovesa zdají drsná a jiným, dokud si výslovnost měkkých hlásek neosvojí, připadají těžko vyslovitelná, přece se z toho nemá činit závěr, že to je ja-

*Carminum genera, quatuor Latina vel Graeca
 novit, non Rhythice, sed Metricè, Latino &
 Graeco modo, cum summa gratia, & venustate
 formare & canere possit. Et cum id, quod est
 Majestatis Lingua Graeca, & Latina, nulla Euro-
 pea Lingua prestare possit, quis ergo Boëma pre-
 mas, post Graecam, & Latinam Linguam, partes
 negabit? nam quae Lingua, transpositionem, &
 trajectionem nominum, non habet, vel meris
 spondeis aut nimis disyllabis abundat, apta
 non est, ad metra conficienda. E contra Lin-
 gua Boëma, omnia sua verba & nomina, quomo-
 documque velit, sicut Latina, transicere, &
 transponere potest. Et sententiarum terminum vocum,
 potest sexies, quatuor vocum, vicies quater:
 quing, vocum, centies & vicies &c. transpone-
 re, & variare, quod nec Graeca prestare valet.
 Quid autem hic alia linguae quaeant, experiant
 hic, adeo Jure etiam merito.
 A Lingua Slavonica gaudet nomine Gloriosa:
 nam Slavo unde nomen accepit, dicitur Glo-
 ria, & Slavi dicuntur Gloriosi. Imo dicitur etiam
 Sancta, quia sua lingua, Sancta Sanctorum, id
 est Sanctissimum Missae Sacramentum, pera-
 git: quod praeter Latinam & Graecam vix ulla
 alia habet Lingua. Videatur hic Aeneas Syl-
 vius, postea Pius 7. Pontifex Max. in Fests Bo-
 hem.*

latinském a řeckém způsobu nikoliv přízvučně, nýbrž časoměrně, a to nanej-
 výš krásně a půvabně. Náleží to k velikosti jazyka řeckého a latinského, a
 když takovou přednost nemá žádný jiný evropský jazyk, kdo tedy bude češ-
 tině upírat první místo za řečtinou a latinou? Neboť ten jazyk, jenž nemá pře-
 hazování a přenášení jmen, nebo v něm je mnoho čistých spondejů a nadmí-
 ru dvojhlásek, není ke skládání časoměrných veršů vhodný. Avšak jazyk
 český může všechna svá slovesa i jména přehazovat a přenášet, jakkoliv kdo
 chce, stejně jako latina. Větu o třech slovech může přehazovat a obměňovat
 šestkrát, o čtyřech slovech čtyřřadvacetkrát, o pěti slovech stodvacetkrát atd.
 – a takovou přednost nemá ani řečtina. Ať však ostatní jazyky zkusí, co v tom
 zможou. Proto právem a po zásluze:

4) Slovanština se těší titulu *Gloriosa*, neboť slovo *Sláva*, podle něhož se
 slovanský jazyk jmenuje, se latinsky řekne *Gloria*, a Slované se tedy řekne
Gloriosi (*Slavní*). Slovanštině se dokonce říká *Svatá*, protože uskutečňuje
 věc nanejvýš svatou, to jest nejsvětější svátost při mši. To má mimo latinu a
 řečtinu stěžít nějaká jiná řeč. Viz k tomu:

Aeneas Sylvius, později papež Pius II.: *Historia Bohemorum*, kap. 13;

bem. Cap. 13. Baronius in Annal. Eccles. ad Ann. 880. Daubrav. Episcop. Olomuc. in Hist. Bob. lib. 3. Pešina à Czechorod. Decanus Eccl. Metrop. Prag. in Prodromo Moravogr. lib. 3. cap. 2. P. Balbinus Soc. JESU in Epitom. Rer. Bohem. lib. 1. cap. 3. Cromer. de Rebus Polonorum lib. 3. Et alij.

Desinunt namq. imposteram calumniatores, Linguam S. Gentem Slavonicam, nomine Sclavonicam calumniari, qua nunquam Sclava, Sed cum Alexandro Magno, totius Dominatrix mundi fuerat. quod se negas Alexandri Magni ex Chronico Hagecy fol. 319. Majestates legere placeat, quo ita sonant.

My Alexander/ce. (Titulus) Osvícenému Pokolení Slawonstemu a Gazyku Gich/Ústost/ v take pozdrazenj/ od Vlas a Budaucyeh Vlassich Naměsttků / po Vlas w spravowanj Swěta. Proto ze jste Vam vždycky přítomni byli / v víře Pravidomluwnj/ w oděnj Statečnj/ Vlassi Pomocnyej/ Bogownj/ a Neustáli nalezení byli/ dáwáme a na Vás přenáššime/ Wam swobodně a na věčnost / wsecku krajinu Swěta / od půlnocy / až

B 4

oo

Baronius: Annales Ecclesiae k roku 880;
Dubravius, biskup olomoucký: Historia Bohemorum, kniha 3;
Pešina z Čechorodu, děkan pražské katedrály: Prodrumus Moravographiae, kniha 3;

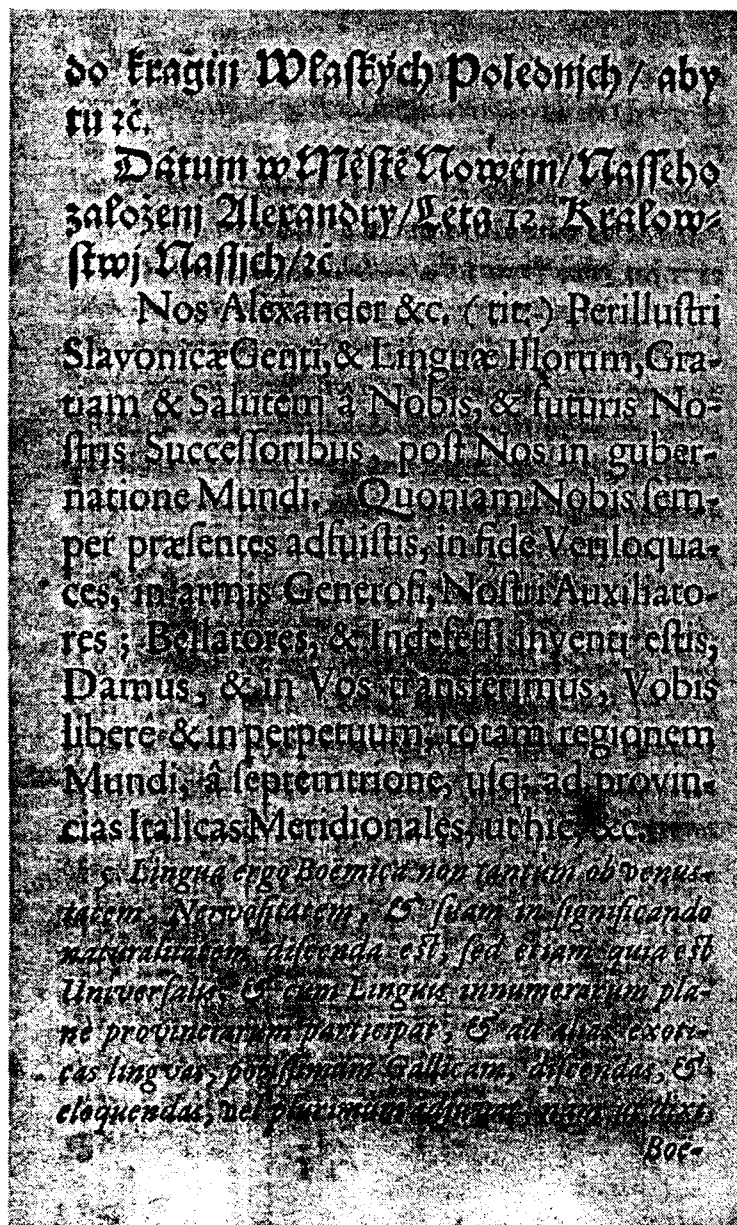
P. Balbín T. J.: Epitome rerum Bohemicarum, kniha 1, kapitola 3;
Kromer: De rebus Polonorum, kniha 3¹⁹ a další.

Ať tedy pomlouvači napříště přestanou řeč a národní obec slovanskou (latinsky *Slavonica*) tupit jménem *Sclavonica* (*Otrocká*), poněvadž nikdy nebyla zotročena, ale s *Alexandrem Velikým* byla vládkyní světa. Popíráš-li to, přečti si laskavě výnos Alexandra Velikého z Hájkovy Kroniky,²⁰ folium 319, který zní takto:

My, Alexander etc. (titul) osvícenému pokolení slavonskému a jazyku jich milost i take pozdravení od nás a budoucích našich náměstků po nás v spravování světa. Protože jste nám vždycky přítomni byli, u víře pravdomluvní, v oděni stateční, naši pomocníci bojovní a neustáli nalezeni byli, dáváme a na vás přenáššime vám svobodně a na věčnost všecku krajinu světa od půlnoci až do krajin vlaských poledních, aby tu etc.

¹⁹ AENEAS SYLVIUS PICCOLOMINI – PIUS II. (1405-1464) sepsal r. 1458 dílo *Historia Bohemica*. CAESAR BARONIUS (1538-1607), oratorián, papežský knihovník, kardinál. Dílo *Annales ecclesiastici* (Řím 1588-1607) popisuje v 12 foliantech církevní dějiny do r. 1198. JAN DOUBRAVA – DUBRAVIUS (1486-1553), biskup olomoucký, latinský humanista. Látku pro spis *Historiae Regni Bohemiae ... libri XXXIII* (1552) čerpal hlavně z Hájkovy *Kroniky české*. TOMÁŠ JAN PEŠINA Z ČECHORODU (1629-1680), od r. 1670 děkan svatovítské kapituly, pak od r. 1675 biskup (titulem smedrevský). Český spis *Prodrumus Moravographiae* vydal r. 1663. BOHUSLAV BALBÍN Z VORLICHNÉ TJ (1621-1688) vydal spis *Epitome historica rerum Bohemicarum seu Historia Boleslaviensis* až r. 1677. Rosa tu tedy odkazuje k rukopisu. / MARCIN KROMER (Cromer, 1512-1589), sekretář polského krále Sigmunda Augusta, 1579-1589 biskup varminský. Obsáhlý spis *De origine et rebus Polonorum libri XXX* vydal v Basileji r. 1555.

²⁰ Hájek má v *Kronice české*, f. CCCXIX, text delší – Rosa vypouští titulaturu a části vět – a jazykově starobylejší. Hájek zařadil toto Alexandrovo privilegium za zprávu o založení pražského benediktinského kláštera se slovanskou liturgií. Rosa úryvek přepsal s těmito změnami: *slavonskému* m. *slovanskému*, za slovem *milost* vynechal slovo *pokoj*, *budoucích* m. *budúcích*, *náměstků* m. *náměstkuov*, *vždycky* m. *vždycky*, *půlnoci* m. *puolnoci*, *dátum* m. *dáno*, *Alexandry* m. *Alexandry*. S kvantitou vokálů nakládal vcelku volně. O původu Alexandrova privilegia psal M. KOPECKÝ, *Balbín a Slovanstvo* (ve sborníku *Bohuslav Balbín a kultura jeho doby v Čechách*. Ed. Z. Pokorná a M. Svatoš, Praha, PNP 1992, str. 51-56). Viz také R. BRTAŇ. Příspěvek *K privilegii Alexandra Velikého Slovanům* uveřejnila A. VIDMANOVÁ ve sborníku *Husitství, renesance, reformace I*. Ed. J. Pánek, M. Polívka, N. Rejchrtová, Praha 1994, str. 105-115.

Dátum v městě novém našeho založení Alexandry léta 12. království našich etc.

5) Jazyk český se tedy máme učit nejen pro jeho půvab, výraznost a přirozenost v označování, ale také proto, že je univerzální, má rysy společné s jazyky opravdu nespočetných zemí a převelice pomáhá, máme-li se naučit a

Boemus omnes linguas etiam totius mundi bene
 & perfecte pronuntiare potest. Quod autem
 Gallicam attinet, & ipsa consonantes plurimas
 liquefacit. Qui ergo Gallicam discunt, quid
 liquefactione litterarum apud Boemos sit, bene ad-
 vertant, hoc scientes, Gallicam multo facilius,
 & melius pererabunt, & perdiscunt. De hac
 liquefactione, & liquidarum pronuntiatione in
 4. Parte docetur. Solum quidem aliqui dicere,
 ad quid mihi lingua Boemica? ego non manebo
 in Boemia. Si tibi tantum domi habitare, neque
 ad videndum Mundum, autem attollere velis,
 non habet quod sicut fatigat ingenium. Si
 autem generositate in eo resideat, & ad
 Aulam, ad officia publica, vel regnum rerum
 publicarum aspiciat, & linguas Europaeas discat,
 necesse habet. Nescit enim, quo hodie, vel cras
 venire, & utrum non aliquando, in partes illas,
 cum quibus lingua nostra communis, aliquod
 munus, vel commissio, vel legationis age-
 re poterit. Nam Lingua Slavonica, per Slavo-
 niam, Bohemiam, Moraviam, Silesiam, Lusa-
 tiam, item Poloniam, Pomeraniam, Cassu-
 biam, Masoviam, Lituaniam, Livoniam, Bo-
 russia, Samogitiam, Wolhyniam, Podo-
 liam, Podlissiam, Severiam, Novogradensiam,
 Wlodomisiam, Ukrainam, Plescoviam, Czer-
 niko-

vyslovovat cizí jazyky, zvláště franštinu, neboť – jak jsem řekl – Čech může
 dobře a dokonale vyslovovat všechny jazyky úplně celého světa. Co se týče
 franštiny, ta také změkčuje velmi mnoho souhlásek. Ti, kdo se učí fran-
 couzsky, ať si dobře všimnou, co je to měkčení hlásek u Čechů, a s touto
 znalostí proniknou do franštiny mnohem snáze a rychleji a důkladně se jí
 naučí. O tomto změkčování a o výslovnosti měkkých souhlásek se pojedná-
 vá v části 4. Někteří pak říkávají: K čemu mi český jazyk je? Já v Čechách
 pobývat nebudu. Jestliže by takový člověk chtěl zůstat doma a nepovznášet
 ducha, aby viděl svět, nemá proč své skromné nadání trápit. Jestliže by
 v něm však sídlila vznešená mysl a jestliže by dychtil po dvorské či veřejné
 službě nebo státní správě, ať se učí evropským jazykům – je to pro něho ne-
 zbytné. Nevíš totiž, kam dnes či zítra budeš moci přijít, zda nebudeš někdy
 moci vykonat nějaký svěřený úkol nebo poselství v oněch zemích, v nichž
 je našemu jazyku rozumět. Neboť slovanský jazyk je rozšířen v Slavonii,
 v Čechách, na Moravě, ve Slezsku, v Lužici, také v Polsku, Pomořansku,
 Kašubsku, Mazovsku, na Litvě, v Livonsku, Prusku, Žmudi, Volyňsku, Podo-
 lí, Podlesí, na Sibiři, v Novgorodsku, Vladimírsku, na Ukrajině, v Pskovsku,

nikoviam, Rafaniam, deniq; per Russiam
 utramq; & Moscoviam, longè, latèq; paten-
 tes Terrarum septentrionalium tractus, ab
 una parte ad Novam Zemiam, seu Zembla-
 musq; & Jugriam, mareq; glaciæ: ab altera,
 ad Circassos, mareq; Caspium, & quidquid
 inter mare Balthicum, & magnam Scythiam,
 seu Tartariam, Parthosq; & Perfas interiacer.
 Per Hungariam, item Croatiam, Dalmatiam,
 Istriam, Carnichiam, Carniolam, Vindiam,
 Forum Julij, Serviam, Bosniam, Bulgariam,
 Epirum, Macedoniam, Rasciam, seu Thra-
 ciam, Transylvaniam, Moldaviam, Vala-
 chiam, Tartariam minorem, seu Chersonesum
 Tauricum, partèsq; illas mari Euxino,
 Maeotidæ, atq; ostijs Tanais, & Borysthenis
 vicinas. Item per Asiam Minorem, qua
 modo à Turcis Anatolia appellatur, nempe
 per Pontum, Bithyniam, Lyciam, Gallatiam,
 Pamphyliam, Cariam, Cappadociam, Paphla-
 geniam, veterem Henctorum & Mosycho-
 rum nostræ quoq; gentis hominum Patriam,
 (Moschi, in Pessaro Taphesbi filio Slavonicæ gentis, ut
 ostendit Autor Moravographici Pessari lib. 1. cap. 6. Exordiorum
 primo, de quo etiam, quorundam passim sunt moderni Moschi, po-
 tentissima & populatissima, in Septentrione Orientis vicinioris
 Slavonicæ nationis, in Colchiam, & Armeniam Mino-
 rem, &c. Regiones Amplissimas, ad Colchos
 usq;

Černigovsku, Rjazani a konečně v obojím Rusku a Moskevsku a v rozlehlých krajích severních zemí, z jedné strany až po Novou zemi neboli Zemli, Jugrii a Ledové moře, z druhé strany po Čerkesko, Kaspické moře a vše, co je mezi mořem Baltickým a Velkou Skythií neboli Tatarskem, územím Parthů a Peršanů. V Uhersku, dále v Chorvatsku, Dalmácii, Istrii, Korutanech, Kraňsku, Vindsku, Friulsku, Srbsku, Bosně, Bulharsku, Epiru, Makedonii, Rašce neboli Thrákii, v Transylvánii, Moldávii, Valašsku, menším Tatarsku neboli Chersonésu Taurském a v oněch krajích, které sousedí s Černým mořem, Maeotidou a ústím Dněstru a Dněpru. Pak v Malé Asii, kterou Turci nazývají Anatolií, zajisté také v Pontu, Bithynii, Lykii, Gallatii, Pamfylii, Karii, Kappadokii, Paflagonii – staré vlasti Henetů a Mosychů, také lidí našeho národa (jméno Mosychové je podle Mosocha, Jafethova syna, Slovana; ukazuje to autor Moravographie Pešina v knize 1, kap. 1., jmenují se podle svého praotce; jejich potomky jsou dnešní Moschové, na bližším severovýchodě nejmocnější a nejlidnatější slovanský národ), v Kilikii, Menší Arménii a v dalších velmi rozsáhlých krajích až po území Kolchů a výše jmenovaných

usq; & supra Nominatos Circassos, ac Pieti-
horskios, seu quinq; montium Accolas, Col-
chidi proximos. Per totum deniq; Turcicum,
in Europa & Asia Minori Imperium, adeoq;
per tot centena miliaria, septentrionem, &
Orientem versus, longè lateq; diffusa existit.

Imò Constantinopoli Maguares in Aula Tur-
cica, Lingua Slavonica utuntur, & loquuntur.
Et quantum in proxima Legatione Turcica, cui-
dam Praelara Viri Lingua Boemica, quam sa-
parum sibi perspectam habuit, profuerat, vita
ipsius per hanc Linguam salvata, testatur, qui
postmodum Viennam reversus, ex templo filios
suos ad discendam Linguam Boemicam, in partes
Boemicas misit, Instructores Boemicos illis consti-
tuenda. Et quid speramus, quod semper Gens
Impia Turcica nobis possidebit terras? Et
quod semper

Impius haec tam culta novalia miles habebit.

Bezbožný tak pěkně esli/ bude mít Dogalet.

Aliud Leonii, & LEOPOLDO nostro Di-
vus promittit Wenceslaus. Elapsa sunt iam
tempora ducenorum annorum, quibus Boemiam
& Dacia Nominata, ob eximeras merces, puritum
iri, praedixit. Meliora sperandum. In summa
Majestas & utilitas Linguae Slavonica, satis ma-
hercule probatur, ex Antica Bulla Carolina, in
qua

*Čerkesů a Pětihorců neboli "obyvatel pěti hor", kteří jsou nejbliže Kolchi-
dě. Konečně v celé Turecké říši v Evropě a Malé Asii. Tak je slovanský jazyk
rozptýlen stovky mil směrem na sever a na východ dodaleka i doširoka.*²¹

Dokonce i v Konstantinopoli užívají magnáti u tureckého dvora slo-
vanštiny a hovoří jí.²² A jak prospěla čeština při posledním poselstvu do
Turecka kterémusi velmi slavnému muži, ačkoliv ji znal dost málo! Svědčí
o tom jeho život, který byl díky jazyku zachráněn. Když se ten muž později
vrátil do Vídně, ihned poslal své syny učit se češtině do země české, aby jim
opatřil české učitele. A co dál? Domníváš se, že bezbožný turecký národ
bude naše země ovládat vždycky? A že vždy

*Impius haec tam culta novalia miles habebit*²³

Bezbožný tak pěkně rolí bude mít vojáček?

Svatý Václav slibuje českému Lvu a našemu LEOPOLDOVI²⁴ něco jiného.
Uplynulo už dvě stě let, za nichž, jak předpověděl, budou Čechy z vůle Boží
trestány pro prokletá kacířství. Doufejme, že poměry budou lepší! Zkrátka:
vznešenost a užitečnost slovanské řeči opravdu dostatečně dosvědčuje Zlatá
bula Karlova, v níž se synům kurfiřtů doporučuje učit se mezi jinými evrop-

²¹ Tento obsáhlý výčet je opět *locus communis* slovanských jazykových obran –
vizme citované knihy Pražákovu a Brtáňovu. V obdobných apologiích polských se
vyděljuje zvláštní žánr "chval" na slovanské země. Argument použil ještě JAN NEJED-
LÝ v předmluvě k *Hlasateli českému*, 1818, díl první, str. 7-16 (část přetištěna v kni-
ze *Obrození národa (svědectví a dokumenty)*. Ed. J. Novotný, Praha 1979, str. 183-
185).

²² O diplomatických stycích vídeňského a cařihradského dvora psal T. RATAJ
v článku *Císařská poselstva v Cařihradě ve druhé polovině 16. století* (DaS 4, 1995,
str. 7-12). O slovanštině (u sultána asi srbštině?) R. Brtáň. Podle Brtáně se myšlenka
o užívání slovanštiny u dvora sultánova poprvé objevila u Paula Jovia (Paolo Gio-
vio, 1483-1552), od něho ji pak převzal Veleslavín.

²³ Verš z Vergiliových *Zpěvů pastýřských*, Ecl. I, 70. Vaňorného překlad: *Ach, ted'
surový voják ty vzdělané bude mít role.*

²⁴ Leopold I. (1640-1705), král český (1656), císař římsko-německý (zvolen
1658). Rosa zde slovní hříčkou jeho jméno spojuje s českým erbovním zvířetem (la-
tinsky *leo*).

qua Electorum Filij, inter Europæas Linguas,
 etiam Slavonica discenda demandatur. Et
 alias, Linguas plures scire, semper utile est: quia
 per diversa Linguarum genera, magis & magis
 intellectus excolitur, & in admirationem Omni-
 potentie Divinæ elevatur. Nam & hic Omni-
 potens, in varietate, Sermorum, & Linguarum,
 suam diffudit Sapientiam admirandam. Et
 ideo omnes Linguae habent aliquid, quo in
 commune profint. Qui autem Exterorum,
 vel Domesticorum, terram incolunt Boëmiam,
 sibi consulant, & Linguam Patriam, discant,
 aut saltem discere non contempnant, ut benedi-
 ctione Terra gaudeant, & in Posteritatem vi-
 vant. Contemptores enim Linguae & Gentis,
 Divi Wenceslai, semper propositis suis contra-
 rium consequuntur exitum. Et tandem interitum.
 Deum ergo time, Sanctum Wenceslaum
 cole, Ejusque in Regno boëmiae Hereditario,
 Haredem, Augustissimum & Invictissimum
 Dominum, Dominum LEOPOLDUM
 Romanorum Imperatorem, Regnorum mul-
 torum Regem, & Dominum, Suosque Hare-
 des, venerare, sic semper vivens, vive, semper
 bene: ergo semper vive, & vale.

Author.

skými jazyky také slovanskému. Znáť více cizích jazyků je vždy užitečné,
 protože intelekt se pomocí různých druhů jazyků víc a víc zušlechťuje a po-
 zdvihuje se k obdivu Boží Všemohoucnosti. I tady, v různosti řeči a jazyků,
 vylil Všemohoucí svou obdivuhodnou Moudrost. A tak všechny jazyky mají
 něco, čím mohou obecně prospět. Ti pak z cizinců nebo domácích, kdo obý-
 vají českou zemi, ať si hledí svých zájmů a naučí se jejímu jazyku, nebo ať
 aspoň učením nepohrdají, aby se radovali z požehnání země a žili do bu-
 doucnosti. Kdo totiž pohrdali jazykem a národem svatého Václava, poznali,
 že jejich záměry se vždycky obrátily v opak a nakonec zanikly.

Boj se tedy Boha, cti svatého Václava a prokazuj úctu jeho dědici v dě-
 dičném Království českém, nejvznešenějšímu a nejnepřemožitelnějšímu pá-
 nu, panu LEOPOLDVI, římskému císaři, králi a panu mnoha království, i
 jeho dědicům. Budeš-li tak žít vždy, budeš žít vždy dobře: žij tedy navěky a
 buď zdrav.

Autor

Ad Lectorem,
De Modo Discendi.

Lingua Boemica operam daturum, non omnia, sed solum necessaria legere oportet. Et in prima, discenda est cognitio & pronuntiatio litterarum Boemicarum, naturalium & liquidarum, quae viva voce monstrari debet. Et ad hunc finem legat in P. 1. initium usque ad C. 4. inclusivè, Et in P. 4. Cap. 6. ubi latè de pronuntiatione Liquidarum tractatur, & modus pronuntiandi monstratur. Postmodum legat & discat in P. 2. caput 15. de Genere, fol. 46. solum Regulas, exceptionibus omissis. Deinde Declinationes Nominum & Adjectivorum, Pronominum, & Coniugationes Verbi sunt. Verborum Imperfectorum, fol. 145. Et Perfectivum fol. 205. item modum Comparandi P. 2. c. 14. fol. 77. Et quidem quoad Declinationem: in 1. Declinatione discatur bene. Observa, quia quae ibi de Dativo & Praepositionem de Genit. plur. docetur, sunt Generalia, & in alijs sapis occurrunt. Ad 2. & 3. Declinationem discat tantum ea, quae in observo. 2. n. 1. de elisione (e) dicuntur, Et exceptiones omnes relinquat, quia ipsa ratio pronuntiationis dicitur, ubi est elidendum, vel non: ubi enim ingrata vel impossibilis elisio esset, non eliditur. Et licet Descendentes illud elidant, vel non, tamen intelliguntur bene, & nonnullum peccabunt. Et alia omnia sobolita omittant, quae sunt tantum pro perfectione. Habita itaq.

Ke čtenáři

O způsobu učení²⁵

Kdo se chce zabývat českým jazykem, nemusí číst všecko, jen věci nezbytné. Zaprvé je nutno naučit se poznávat a vyslovovat české hlásky, přirozené i měkké, které se mají předvádět živým hlasem. Proto ať si přečte část 1 od začátku po kapitolu 4 včetně a v části 4 kapitolu 6, kde se o výslovnosti měkkých zešíroka pojednává a ukazuje se způsob výslovnosti. Potom ať si přečte a naučí se v části 2 kap. 15 o rodu, str. 46; pouze pravidla, výjimky ne. Pak ohýbání podstatných jmen, adjektiv a zájmena a časování slovesa být a sloves imperfektních – str. 145 – a perfektních – str. 205. Také stupňování – část 2, kap. 14, str. 42. Co se týče deklinací: v první deklinaci ať se dobře naučí Upozornění 2, protože co se tam učí o dativu a předložkách a také o genitivu plurálu, to jsou věci obecné, v ostatních se často vyskytují.

U druhé a třetí deklinace ať se naučí jen to, co se říká v Upozornění 2, pozn. 1 o elizi (e); všechny výjimky ať pomine, protože sám způsob výslovnosti říká, kde máme elidovat nebo ne: kde by totiž elize byla nepřijemná či nemožná, tam se neeliduje. Ať už žáci budou nebo nebudou elidovat, bude jim dobře rozumět a nebudou dělat velkou chybu. V ostatních částech ať žák pomíjí všechny poznámky, které jsou jen pro dokonalost. Až pozná ohýbá-

²⁵ Následuje jakoby návod, jak učebnice používat: samoukům se doporučuje učitel.

Declinationum cognitione, discat quoties ex vocabulario, vel Dictionario, aliqua nomina & verba usitatum, de quibus, quae raro in communem veniunt usum, non curando. Postea legat in Syntaxi tantum Caput 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. Et Incipiat paulatim aliquid ex una in aliam linguam transferre. Deinde postquam jam aliquam notitiam Linguae habuerit, legat Exceptiones, Cras, de genere, Scholia Declinationum & verborum, pro pleniore Intelligentia, & habeat aliquem bonum Librum Boemum, in quo quotidie, saltem media hora, alia vice, ad discendam pronuntiationem legat. Et si adsit aliquis Instructoris ingenium, si male pronuntiaret, corrigat, & ubi parafes difficilior esset, illam explicet. Et contra si legens sensum non intellegat, statim Instructorem adstantem interroget, & eam, ad regulas Grammaticas referat. Ultimo legat de Morione & diminutione Nominum in P. 1. Et Cap. 8. 9. 10. 11. 12. in P. 2. Reliqua Capita Partis 3. spectant jam ad perfectos Boemos, & ad partem Eloquentiae, quae tamen si Discipulis legere velint, multum eos illuminare possunt. Pars 4. Discipulis non est necessaria, nam Carmina Metrice modo facere, non spectat ad Discipulos, sed ad eos, qui jam Linguam bene cognitam habent, aut qui Poetam agere vellet. Discipulis enim sufficit scire, non quantum perfectio totius Linguae, sed quantum necessitas exigat, si quis tamen perfectiorem totius Linguae habere voluerit, totam Grammaticam legat, & relegat, necesse est.

Deniq;

ní, ať se z vokabuláře neboli ze slovníku denně učí některá užívanější jména a slovesa; o ta, která přicházejí do obecného užívání zřídka, ať se nestará. Poté ať čte v Syntaxi pouze kap. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 a pozvolna ať začne překládat něco z jednoho jazyka do druhého. Až bude mít nějakou znalost jazyka, ať si pro plnější pochopení přečte výjimky v kap. 15 o rodu a poznámky k deklinacím a slovesům; měl by mít nějakou dobrou českou knihu a v ní by si měl denně aspoň půl hodiny nahlas číst, aby se naučil výslovnosti. Je-li přítomen učitel, ať čtoucímu opravuje špatnou výslovnost a vysvětlí mu obtížnější fráze. A naopak, jestliže čtoucí význam něčeho nepochopí, může se přítomného učitele hned zeptat a rozluštit to podle gramatických pravidel. Nakonec zákony o změnách rodu a zdrobňování podstatných jmen v části 2 a kap. 8, 9, 10, 11, 12 v části 3. Zbylé kapitoly v části 3 jsou určeny pro lidi plynule česky hovořící a pojednávají o školeném řečnění. Budou-li je chtít přečít žáci číst, mohou jim objasnit mnoho věcí. Část 4 není pro žáky nezbytná, neboť skládat časoměrné básně, to není pro ně, ale pro ty, kdo již mají dobrou znalost jazyka nebo kdo by chtěli být básníky. Žákům postačuje znát, co vyžaduje nezbytnost, nikoliv dokonalá znalost jazyka. Jestliže by přesto někdo toužil po dokonalé znalosti celého jazyka, musí si přečíst mluvnici celou a opakovaně.

Deniq, attendas, ut regulas universales bene menti
 emdat. v. g. omnis Accusativus Masculinus, animatus
 est simili Genitivo, Inanimatus Nominativo. Et sic
 postea omnia Adjectiva, Pronomina, & Participia
 regulari & construi debent. Item omnis prepositio, ad
 verbum presentis temporis, verbi singularis, apposita,
 mutat tempus presens in futurum sic omne verbum
 Activum, habens Accusativum, si ipsi addatur nega-
 tio, habet in sensu negativo Genitivum. Et in hac
 regula media consistit Syntaxis: tot sum enim, nega-
 tiones, quot affirmationes. Et ita alias regulas. Et
 postquam aliquis jam cognitionem Lingua, talem qua-
 tem habuerit, libros Boemicos, & quidem clam voce,
 ubi potest, sapius legat, quia tantum facit clare lege-
 re, quantum loqui. Item cum alijs Boemice loquatur
 & discurnat, sic brevi bonus evadet Boemus, nam nulla
 lingua non nisi gradatim discitur. Et sic natura sal-
 tum non facit, sic nec ars, qua naturam imitatur.
 Opto igitur, benevole Lector, ut fruari vocis tuae
 audiq, voti, & imple, qui solus potes, Adorande
 Deus. A.

Author.

Nakonec ať dá pozor, aby si dobře vstúpil do paměti univerzální pravidla. Např. že každý akuzativ životných maskulin se podobá genitivu, neživotných nominativu. Podle takového pravidla se musí řídit a sestavovat i všech- na adjektiva, zájmena a participia. Každá předpona připojená k singulární- mu slovesu v čase přítomném mění čas přítomný na futurum. Každé aktivní sloveso mající předmět v akuzativu má při negaci předmět v genitivu. Na tomto pravidle spočívá polovina syntaxe. Záporných výpovědí je totiž tolik co kladných. Tak ať poznává i jiná pravidla. Až bude mít někdo už jakous takous znalost jazyka, ať čte co nejčastěji české knihy, a to i nahlas, protože hlasitě číst znamená tolik co mluvit. Ať také hovoří s ostatními česky a stýká se s nimi. Tak brzy vykročí jako dobrý Čech. Žádný jazyk se přece neučí ji- nak než postupně. Ani sama příroda nedělá skok, natož umění, které přírodu napodobuje. Přeji ti tedy, laskavý čtenáři, aby se ti splnila tvá přání. Naslou- chej těm prosbám, splň je, ty, jenž jediný je splnit můžeš, Bože, jemuž se kla- níme. Amen.

Autor